

**АГИТАТОРДЫҢ
БЛОКНОДЫ • 10**

АГИТАТОРДЫН БЛОКНОДЫ

Октябрь
1974 ж.
10 №

КПСС-тин Горно-Алтайский обкомынын пропаганда ла агитация бөлүги

Малды жакшы кыштадары — төс учурлу задача

Күс ле келип жаткан кыш — мал ишчилеринин, Туулу Алтайдын ончо ишкүчиле жаткандарынын жаан учурлу ла эн күч хозяйственный иштеринин өйи.

Бу күски күндерде бастыра орооннын төс ажарузы фермалардын ла жалаң ишчилеринин керектерине ууландырылган. Бу ла жуукта аш жуунадары божогон. Маала ажын жуунадары база божоп браат. Колхозтор ло совхозтордын жалаңдарында солок сүрери ле аш үрендеери божоголок. Белетелген өлөңди, жуунаткан саламды кем-жип, каруулу улустын колына (фуражирлерге) акт аайынча табыштырары көндүгө берди. Областьтын көп хозяйстволорында белетелген азыралды кыштуларга тартып, дворлорды, ончо кажаандарды жылуулайтан иштер эрчимдү өдөт.

Журт хозяйствонын ишчилери бойларынын байрамына белетенип, иште жаңы једимдерге једерге, амадагылайт. Жылдын ла октябрьдын экинчи выходнойында (1974 жылда 13 октябрьда) журт жаткан ишчилердин Бастырасоюзный байрамы өдүп јат. Бу байрам жаңыс ла малчылардын ла јер ишчилеринин байрамы эмес, бастыра албатынын байрамы.

Журт хозяйствоны оноң ары өңжидеринин төс политический ууламјызы КПСС-тин Төс Комитединин 1965 жылдагы мартовский ла онын кийниндеги өткөн Пленумдарында, партиянын XXIII ле XXIV съездтеринде науч-

ный јанынан чокумдалып, јарадылган. Партиянын ла албатынын јарадып алган узак ойгө темдектелген ле экономический билгир тözөлгөн ууламјызы јүрүмде јенүлү бүдүп турганын ончо советский улус көрүп јат.

Темдектезе, калганчы үч јылга јурт хозјайствонун өзүмине 72 миллиард салковой акча берилген. Онызы өткөн бешјылдыктын ол ок ойине көрө 60 процентке көп. Быјыл јурт хозјайствого 28 миллиард салковой берери темдектелген. 1974 јылда јурт ишчилерге 167 мун трактор (11,8 миллион аттардын күчи), 120 мун грузовой ло специализированный автомашиналар, 87,5 мун комбайн, 38 мун жатка, 119 мун тракторный салда, 49 мун өлөн чабар машина, минеральный ла органический удобрениялер чачатан 62 мун машина, 98 мун сеялка, 11,5 мун дождевальная машина берилер. Колхозтор ло совхозтор 31,4 миллион тонна минеральный удобрениялерди јылдын баштапкы јарымында алгандар. 1974 јылда ороон 216 миллион гектар јерден аш јуунадып алган, онызы былтыргызынан 1,5 миллион гектарга көп.

Орооннын колхозторына ла совхозторына мындыј јаан материально-технический болуш јетирилген шылтузында јурт хозјайствонун ишчилери малдан ла јерден алатан продукцияны иштеп аларын ла оларды государственного садарын улай ла көптөдип турулар.

Быјылгы јылдын айалгазы күч те болзо, јети айга ороон ичинде сүтти былтыргызынан 7 процентке көп сааган, јымыртканы — 12, этти — 10 процентке көп алган. Уй малдын тоозы 2,7 миллионго көптөгөн, ол тоодо саар уйдын тоозы 826 мунга, чочколордын тоозы 3 миллионго, кой-эчкинин тоозы 6 миллионго, куштардын тоозы — 37,8 миллионго көптөгөн.

Туулу Алтайдын јурт ишчилери партиянын ла башкарунын килемјизине каруу эдип, бастыра аргаларды тузаланып, общественный малдын тоозын, онон алатан продукталарды көптөдип, бир кезек јакшы једимдерге једип алгандарын база темдектеер керек.

Кату жылдын келип јаткан кыжында область ичинде 160 муннан ажыра уй мал, ол тоодо 46 муннан ажыра саар уйлар, бир миллионног көп кой-эчкилер, 50 мунга шыдар жылкы мал, 22 мунга шыдар андар, бир муннан ажыра төөлөр кыштаар.

Мынча малды јакшы кыштадары — јенгил керек эмес. Изү јайда областьтын көп колхозторынын ла совхозторынын кышкы одорлары күйүп, өлөнгини түжүми коомой болгони база јарлу. Белетелген азырал общественный малды ток-тойу кыштадарына јетпези јарт. Темдек эдип алза, Көксуу-Оозы аймакта кату азырал белетеер план 20 сентябрьга јетире 23,7 процентке, Улаганда — 45,3, Қан-Оозында — 50,4, Ондой аймакта 48,0 процентке бүткен.

Областьтын совхозторындагы ла колхозторындагы айалга база јенгил эмес деп айдар керек. Анчадала Ийиндеги, Күпчегендеги, Улагандагы, Саратандагы, Көксуудагы совхозтордын ла бир кезек колхозтордын одорларытын уйдадан деп айдар керек.

Областьтагы айалганы ајаруга алып, Туулу Алтайдын колхозторына ла совхозторына государство комбикормло, пресстеген өлөң-саламла болуш јетирип јат. Областьтын аймактары бой-бойларына база болушкылап туру. Городтын ла өскө дө промышленный предприятие-лер јурт ишчилерге база болушын јетиргилеп туру. Горно-Алтайск городтын јаан деген 10 предприятиези Шебалин аймактын фермаларында кормоцехтер белетеерин баштаган.

Былыргы кышта областьта јүк ле 76 кормоцехтер иштеген болзо, башталып јаткан кышта јүс одуска шыдар кормоцехтер иштеер. Бу иш анчадала Майма аймакта јакшы төзөлгөн, мында промышленный предприятие-лер чокум болушын јакшы јетирген.

Азыралды мал јакшы јизин деп белетейтен иштер Ондой ло Қан-Оозы аймактарда коомой төзөлгөн. Бу эки аймакта бүгүңги күңге јетире иштеп баштаган кормоцех-

тер јок. Бу иштер Турачак, Улаган, Қөксуу-Оозы аймактарда база жылбай туру.

Туулу Алтайда үч мунга шыдар турлулар бар. Анда иштеген-јуртаган улустынг тоозы он мунга шыдар. Олорды саду, бытовой, культурный ла медицинский јанынан јеткилдеери — баштамы партийный организациялардын тос учурлу задачазы. Малчылардын аш-курсагы, кийим-тудумы јеткил, бала-барказы су-кадык болорын јеткилдеери партийный ла советский органдардын туура салбас кереги, тос сурагы болор учурлу.

Бистин общественный јөөжөбисти чеберлеп, оног ары көптөдөринде эрчимдү туружаачыларга керектү ајаруны бис јеткилдеер учурлу. Ончо лекторлор, политинформаторлор, агитаторлор, специалисттер ле башкараачы ишчилер, малчыларга јүрүп, јартамалду ла тözөмөлдү ишти јарандырап учурлу.

Общественный малды јакшы кыштадары — ончобыстынг тос учурлу задачабыс. Партиянын райкомдоры, райисполкомдор, профсоюзный, комсомольский ла хозяйственный органдар, культуранынг, садунынг, медицинский ишчилери — ончозы чокум пландар тургузып, графиктер јазап, эн јакшы техниканы, эн каруулу коммунисттерди, ишчилерди малчылардын кышкы өйдөги сурактарын ла некелтелерин јеткилдеерине тургузар учурлу.

Малчынын кобы-јиктеги турлузы ундылып калбазын, кыштудагы улустынг некелтези ајару јок артпазын, мал кыштадары јенүлү өтсин деп, бис бой-бойыбыстан некежип, јалку ла эш-неме керексибестерди кату каруузына тургузарын, бар једикпестерди јоголторын јеткилдеери — эмдиги өйдөги эн јаан, эн каруулу задачалардын бирүзи.

ПАРТОРГАНИЗАЦИЯЛАРДЫҢ ИЖИН ТАМ ТЫҢЫДАРЫ УЧУН

Партиянын XXIV съездинин, КПСС-тин Төс Комитединин майский (1972 j.) Пленумынын jөптөри аайынча 1973—1974 жылдардын туркунына партийный документтер солылып jат. Партияда бу jaан учурлу организационно-политический иш башталардан озо партийный комитеттер jербойында элбек төзөмөл иш өткүргендер.

Партиянын областной, городской ло районный комитеттеринин пленумдарында, баштамы партийный организациялардын текши juундарында партийный документтерди солыырыла колбой партийный организациялардын задачаларын шүүжеле, КПСС-тин Төс Комитединин майский Пленумынын jөптөрүн бүдүретен иштерди темдектеген. Бу сурактар аайынча партиянын горкомынын ла райкомдорынын организационный иштин бөлүктөринин ле партийный учетын секторларынын ишчилериле, баштамы партийный организациялардын качыларыла семинарлар өткөн.

Партийный документтерди солып турган иш партиянын обкомынын, КПСС-тин горкомынын ла райкомдорынын бюролорынын күнүн-сайынгы ажарузында болды. 1973 жылда партиянын обкомынын бюрозында бу сурак аайынча КПСС-тин Шебалиндеги райкомынын, секретариатында — партиянын Көксуу-Оозындагы ла Кош-Агаштагы райкомдорынын отчетторын уккан.

КПСС-тин горкомы ла райкомдоры десе бюронын заседаниелеринде партиянын Төс Комитединин майский Пленумынын jөптөрүн бүдүрүп турганы jанынан баштамы партийный организациялардын качыларынын ла про-

изводственный коллективтердин башкараачы ишчилеринин отчетторын угуп турулар.

Темдектезе, былтыр октябрь айда партиянын Маймадагы райкомынын пленумында «Партийный документтерди солыганыла колбой аймактын парторганизацияларынын задачалары керегинде» КПСС-тин райкомынын жобин бүдүреринде практический туружып турганы керегинде отчетты Чойдогы совхозтын директору нөкөр Бондаренко эткен.

Партийный организациялар бүдүрген элбек иш областной партийный организацияда партдокументтерди солыырын тözömöldү ле бийик кеминде өткүрерин жеткилдеди. Öткөн öйдин туркунына жагы партийный документтерди 8 мунган ажыра коммунисттер алдылар.

Жагы партийный документтерди алганы коммунисттерди Лениннин улу партиясында болгонына оморкодып, бистинг ороондо коммунистический строителствонын задачаларын бүдүрери учун эрчимдү ишке көдүрди.

Кош-Агаштагы партийный организацияда коммунист нөк. Мукатаев жагы партбилет алган кийинде айтты: «Жагы партийный билет мени көп керектерге молжоды. Чып-чын коммунист болотон көп керектер менде болбогон. Онын жартын айдар керек. Эмди жагы партийный документти алала, коммунист кандый кижини болотонун, уур-күчтен жана баспас кандый бек ле турумкай болотонун жагы ла жетире ондодым».

Партийный документтерди солып турган öйдө организационно-партийный ла идеологический иштинг кеми бийиктеди. Партийный комитеттер ле баштамы партийный организациялар коммунисттердин эрчимин көдүрери ле дисциплиназын тыгыдары жанынан тыгыда кичеене бердилер.

Барагаштагы совхозтын Ильинкадагы фермазынын цеховой парторганизациянын жуунында партдокументтерди солыган иштинг итогторын шүүжерде, коммунисттер парторганизациянын башкараачы учурын там көдүрер,

Ленинниң партиязынын члени болгон бийик ат-нерени практический керектерле көргүзер деп жөптөжөлө, бойларына чокум молжулар алдылар. Быыл ферма хозяйственно-политический задачаларды жакшы бүдүрип туру.

Партийный жуундарда коммунисттер партиянын Уставынын некелтелерин бүдүрип тургандары керегинде отчеттор эткилейт, массово-политический иштин көп сурактары шүүжилет. Улаган аймактын парторганизациясында партдокументтерди солыырына белетенер өйдө жаңы партийный жакылталар алып бүдүрип, 89 коммунист парторганизациянын ижинде эрчимдү туружа бергендер. Кош-Агаш аймакта «Кызыл Мааны» колхозтогы парторганизацияда 1972 жылда бир де партийный жакылта бүдүрбей турган, жуундарда бир де катап куучын айтпаган сегис коммунист бар болгон. Былтыр партдокументтерди солыырына белетенген өйдө жуундарда турган сурактар аайынча бастыра коммунисттер куучын айттылар. Быылгы жылда коммунисттердин эрчими там тыгыды.

Партдокументтерди солыырына белетенер өйдө партийный комитеттер ле баштамы парторганизациялар партийный таскамалда ченелген эп-сүмени — коммунисттерле тангынан куучындажып, олардын шүүлтезин угуп шүүжерин элбеде тuzаландылар. Анайда көп нургуны КПСС-тин Уставын бускан коммунисттерле куучындашкан. Партиянын горкомында ла райкомдорында 248 коммунистле куучындашкан, 107 коммунистле эки-үч катап куучындашкан. Баштамы парторганизацияларда кезик коммунисттерле база көп катап куучын болгон. Андый куучындар жаан тuzалузын жүрүм көргүзет.

Баштамы партийный организациялардын ижинде коммунисттер бойынын ижин, партийный жакылталарды, КПСС-тин Уставын канайда бүдүрип тургандары керегинде отчеттор эдип турганы жаан тuzалузын аңылу темдектеер керек.

Улаган аймактын парторганизациясында, партийный документтерди солыырга белетенген өйдө КПСС-тин

членине кандидат болгон 24 кижиге кандидаттың стажын өдүп тургандары керегинде отчет эткен, партийный жуундардын жөптөрүн бүдүрүп турганы керегинде — 235 коммунист, бойынын ижи керегинде — 169, партийный жакынталарды бүдүрүп турганы керегинде — 78, КПСС-тин Уставын бүдүрүп турганы керегинде 30 коммунист отчет эткен.

Оныла коштой озорло куучындашканына ажару этпеген, сагыш алынбаган коммунисттердин партдокументтерин солыыр өйди эмеш узатып турган. Анайда эткени база тузалу. Темдектезе, Көксуу-Оозы аймакта жүзүнбашка жастыра керектер эткен 36 коммунисттин партдокументтерин солыыр өйди узаткан. Кош-Агаш аймакта «Кызыл Мааны» колхозтын строительный бригаданын бригадирин коммунист М. Г. Семендеевтин партбилетин солыыр өйди 1974 жылдын май айга жетире узаткан. Бу өйдин туркунына нөк. Семендеев бойынын жастыразын түзөдип, коммунист болор чыдалдузын көргүзөтө, жаңы партбилетти алды.

Партийный документтерди солыырына белетенген өйдө лө солыыр тушта көп катап тагынан куучындашкан, жуундарда жастыра кылыктарын шүүшкен, же бойларына керектү түп-шүүлте эткилебей, сагыш алынбай турган коммунисттердин алдына тын некелте тургускан. Партиянын Уставына жарабас жастыра кылыктарын түзөтпеген кезик коммунисттер партиядан чыгарылган. Партдокументтерди солыырга белетенген ле солыган өйдө партиядан чыгарткан улустын тоозы, тегин өйдөгизине көрө, эки катап көп болгон.

Партийный организациялар коммунисттерге партийный кезедү эдерин ол кезедүлөрдү токтодорун аайлу-башту эттилер. Онон улам партийный кезедүлөрдүн үредип-тазыктырар учуры бийиктеди, партийный кезедүлө коммунисттердин тоозы астады.

Же партийный кезедүлө улустын тоозы астаган да болзо, озор эмди де көп деп айдар керек. Быжылгы баштап-

кы жарымжылдыкта областной парторганизацияда 118 коммунист учетный карточкага бичилген партийный кезеңдүлү болгон. Онызы кезик парторганизацияларда коммунисттерле жартамал ла таскамал иш жабыс кеминде болгонын көргүзөт.

Партийный документтерди солыганыла коштой парторганизациялар партияга жаңы улус алар ишти жарандырдылар. 1973 жылда партиянын членине кандидат эди алган улустын 65 проценти ишмекчилер ле колхозчылар, 57 проценти комсомолдор, 38 проценти үй улус болды.

Быжыл сегис айдын туркунына партияга кирген улустын тоозында 67,5 проценти ишмекчилер ле колхозчылар, 58 проценти — комсомолдор, 39 проценти — үй улус. КПСС-тин членине кандидат эди алган улустын ортодо малчылар ла механизаторлор көп. Партияга жаңы улусты алары жаанынан Кош-Агаш, Майма, Шебалин аймактардын партийный организациялары жахшы иштеп турулар. Ле Көксуу-Оозы ла Турачак аймактарда бу иште жаан жедикпес-тутактар бар. Партияга элден озо комсомолдорды аларына ажару эдилбейт. Бу керекте бистин областьтын партийный организациязы крайдын парторганизациязынан сондоп жат.

КПСС-тин Төс Комитединин 1972 жылда май айда болгон Пленумынын партдокументтерди солыыры керегинде жөбин бүдүрери жаанынан парторганизациялардын ижи хозяйственный ла культурный строителствонын бастыра бөлүктерине партийный башкартунын кемин бийиктедерине, партийный организациялардын ла коммунисттердин эрчимин тыныдарына жөмөлтө этти.

Парторганизациялардын төзөмөл лө политический ижин жарандырганы, коммунисттердин баштаачы учурын бийиктеткени тогузынчы бешжылдыкта областной партийный организациянын алдында турган задачаларды жөңүлү бүдүрерин жеткилдеди. Эт, сүт ле тук табыштырары жаанынан бешжылдыктын үч жылынын албаты-хозяйственный планы ажыра бүткен. 1974 ле 1975 жылдардын ал-

баты-хозяйственный планы өйинен озо бүдеринде ле ажыра бүдеринде алаңзу јок.

Областын промышленный предприятиелери, строительный организациялар, садучылар бешјылдыктын јакылталарын јенүлү бүдүрип турулар.

Партийный документтерди солыырына белетенген ле солыган өйдө парторганизациялардын ижи текши јаранганын темдектеп тура, партийный иште бар једикпес-тутактарды айтпаза, јастыра болор.

Партдокументтерди солыырына белетенген бастыра иштерди өткүрерде, партиянын горкомы ла райкомдоры, баштамы партийный организациялар чокум политический ле хозяйственный иштерди өткүрерине коммунисттерди ле ишкүчиле јаткандарды јеткил кемиле көдүрбедилөр, пландарды ла социалистический молјуларды бүдүрерине ле ажыра бүдүрерине ууландырбадылар.

Партийный комитеттер кажы ла парторганизацияга, кажы ла коммунистке КПСС-тин XXIV съездинин јөптөрин бүдүрерине јеткил некелте этпей турулар. Партдокументтер солыыр иштин бастыра аргаларын кезик парторганизациялар внутрипартийный ишти тыгыдарына, коммунисттердин ле партийный организациялардын эрчимин тыгыдарына, производственный ла общественный иште кажы ла коммунистин учурын бийиктедерине јеткил тuzаланып болбогоны јарталат.

Каа-јаа парторганизацияларда партдокументтерди солыыры олардын ижине тын камаан јетирбей, терен ис артырбай, јаныс ла организационно-технический иштер өткүргениле божоды. Кезик организацияларда, партийный јуун өткүрер өй бузулып туру, коммунисттер партийный јакылталарды бүдүрип турганына учет ло шинжү јок, партийный организациялар албаты-хозяйственный пландарды ла социалистический молјуларды бүдүрерин ле ажыра бүдүрерин уян башкарып турулар. Кезик јерлерде коллективтин ижинде критика ла самокритика

коомой тӱзӱлгӱн, коммунисттердин критический шӱӱлтелерине керектӱ ајару јок.

Кезик партийный организацияларда дисциплиназы ујан коммунисттерге партийный документтер солыырда керектӱ некелте эдилбеген. Онон улам олорды јангы партийный билетти алган кийинде тын удабай партиядан чыгарарга келишкен. Андый учуралдар Шебалин, Ондой, Улаган аймактардагы парторганизацияларда болгон.

Коммунисттер јангы партбиледин јылытып турганда ры база бар. Андый учуралдар ас та болзо, областной парторганизацияда партийный документтерди корыырына ајару коомой болгонын кӱргӱзип туру.

Членский взносторды бойынын ӱйинде тӱлӱбӱй эмезе јетире тӱлӱбӱйтӱн учуралдар база бар.

Партийный документтерди солыыр иштер ӱткӱнинин итогторы аайынча кезик тӱп-шӱӱлтелер эдер керек. Элден озо партийный документтерди солыырга белетенген ле солыган ӱйдӱ парторганизацияларда бастыра тӱзӱмӱл-партийный ла массово-политический иш јаранды. Партийный организациялардын ижи јӱзӱн-башка, јилбӱлӱ боло берди, коммунисттерди ӱредип-тазыктыратан јангы эп-аргалар табылды.

Партийный организациялардын политический кебери ӱзӱп бийиктеди. Эмди турган задача — јуулган јакшы ченемелди кӱнӱн сайынгы иште элбеде тузаланары, партийный башкартуны там јарандыраы, парторганизациянын, кажы ла коммунисттин эрчимин там тындыдары, иште бар једикпес-тутактарды тӱрген јоголторы.

Быјыл јайгыда кӱйгек болгонынан улам колхозтордо ло совхозтордо общественный малды кыштадарга кӱч болор. Мындыј айалгада партийный организациялар малды јакшы кыштадарга ӱзеери аргалар таап тузаланар учурлу. Агаштын бӱринен азырал белетеерине, белетеп алган азыралды корыырына ла чеберлеерине, кату азыралды малга јарандырала јидирерине ајару эдер керек.

Коммунисттерди производствонунг тös участкаларына тургуза ла, партийный башкартуны текши тыгыдар керек. Мынан тогузынчы бешжылдыктын калганчы, 1975, жылынын планы бөдери камаанду.

Бу күндерде баштамы партийный организацияларда отчеттор ло выборлор өдүп туру. Отчетный докладтарда, партийный жуундарда коммунисттер айткан жуучындарда, бастыра ишке критика ла самокритика болор, КПСС-тин XXIV съездинин, партиянын Тös Комитединин 1972 жылда май айдагы Пленумынын жөптөрин жүрүмде онон ары бөдүрери, хозяйственный ла культурный строителствоодо 1974—1975 жылдарда, бастыра бешжылдыкта областьтын алдында турган задачаларды бөдүреринде партийный организациялардын учурын бийиктедери жанынан жагы шөүлтелер эдилер учурлу.

В. ХАВБОШИН.

ЈИИТ КОММУНИСТТЕРГЕ АЈАРУНЫ ТЫҢЫДАР

Чындык коммунистти үредип таскадарына узак ойгө лө көп иштеер керек. Озо үзеери бойынын жүрүмин партияла колбоор деген амадулу улустын кезигинин политический таскадузы жүрүмдеги ченемели жеткил эмес болот. Мынан улам жиит коммунисттерле өткүретен иш баштамы ла цеховой партийный организациялардын тос аярузында болор учурлу. Жиит коммунисттерле, КПСС-тин членине кандидаттарла, иштерди аайлу-башту ла чокум ууламжылу өткүрип, жакшынак идейно-политический таскаду, иште ле общественный жүрүмде эрчимдү турушкадый арга берерин жеткилдеер керек. Эң ле жаан аяру политический ле текши үредүге ууландырылар учурлу. Жиит коммунисттер ончозы бойлорынын идейный кемин бийиктедерин, культурный өзүмин элбедерин, партийный үредүнин системазында үренерин туура салбай шиндеп турар керек.

Областын баштамы партийный организациялары жиит коммунисттерле иштеери жанынан бир канча ченемел жууп алгандар. Идейный бек көрүм-шүүлтелү, коммунизмнин керегине беринген, эрчимдү коммунисттерди тазыктырар иштин жүзүн-башка эп-аргалары бар.

Парторганизациялар жиит коммунисттерди үредип таскадарында эң ле озо политический ле текши үредүни тузаланып жадылар. Партияга жаңы кирип турган улустын идейный кемин бийиктедерине, культурный билгирин элбедерине жаан аяру этсин деп, КПСС-тин обкомы партиянын бастыра райкомдорынан ла горкомынан жаантайын некеп туру. Партиянын членине кандидаттар партийный үредүнин системазында үренип турулар. Областыта жиит

коммунисттердин 22 школы иштеп јат, анда КПСС-тин Уставын ла Программанын тös сурактарын үренип јадылар. Андый школдор КПСС-тин горкомында, райкомдордын, совхозтордын парткомдорынын көп сабазында иштегилеп јат. Үредүни райкомдордын качылары ла каруулу ишчилери, школдордын ишчилери парткомдордын качылары, предприятиелердин, совхозтордын башкараачы ишчилери өткүрип турулар. Ол школдордо партийный строительство аайынча лекциялар өткүрилет, јиит коммунисттердин ченемел алыжары өдöt, КПСС-тин Тös Комитединин јöптöрин үренип турулар. Бу иштер ончозы коммунистке КПСС-тин Уставынын ла Программанынын некелтелерин толо билип, партийный јүрүмнин ээжилерин терең јартап аларына болуш јетирет.

Јаан деген бастыра баштамы партийный организацияларда јиит коммунисттер партийный јуундарды белетееринде турушкылайт. Јиит коммунисттер, ченемелдү нөкөрлөриле кожо керектердин аайына чыгарында туружып, јангаксыбас болорына, тургузылган задачаларды чын-чике аайлаарына тазыгып јадылар. Олор улусла иштеерине үренип, ишти тözöörинде бойлорынын эрчимин көргүзер ле оны оноң ары өскүрер арга алгылайт.

Темдектезе, партиянын горкомында КПСС-тин членине кандидаттарга партийный билетле кожо кандидатский стажты өткөнин көргүзетен книжка берилет. Анда онын бүдүрип турган партийный јакылтанын (поручениенин) учеды бичилет. Мында ок берилген јакылтаны бүдүргенинин чындыйы, текши ле политический үредүзинин кемин бийиктедип турганы, алган социалистический молјуларды бүдүрип турганы керегинде бичилип јат.

Мындый иш КПСС-тин членине кандидат берилген јакылтаны кичеенип бүдүрерин, бойынын коллективинин общественный јүрүминде баштанкайды элбедерин тындып јат. Ого үзеери, партийный организацияга кажы ла кижии кандидатский стаж өдүп турганын шинжүлеер арга берет.

Политический таскадунын школун канча ла кирези түрген өдөргө, эрчимдү политический јуучылдын кылык-јанын алынарга јиит коммунисттерди јүзүн-башка јакылталар бүдүрерине тартып аладылар. Иштин бу келтейине областной парторганизацияда аңылу ајару эдилеп јат. Јиит коммунисттерден 658 кижии комсомольский органдарга тудулган. Олордон 119 кижии баштамы, 83 кижии цеховой комсомольский организациялардын качыларына тудулган, 24 коммунист группкомсоргтор болуп иштегилейт. Партиянын 117 јиит члени комсомольский политүредүнн системасында пропагандисттер болуп иштеп турулар. Комсомолдо иштеген јиит коммунисттер јакшынак таскаду алат, ологго јаан каруулу да јакылталар берерге јараар деп, ченемел көргүзөт.

Бөс согор, кийим көктөөр фабрикалардын, «Веселый» рудниктин, Горно-Алтайский агашкомбинаттын, «Чергинский», «Турачакский» совхозтордын, Қан-Оозы аймакта «Путь Ленина», «Қош-Агаш аймакта «Путь к коммунизму» колхозтордын парторганизациялары ла өскөлөри де јиит коммунисттер бойлорын көргүскедий айалга тözöp, ологды ченеп көрүп, иштеер јерин таап аларга болужып јадылар. Ологды производственный ишке тартып алала, јүзүн-башка јакылталар, ол тоодо кандый бир кижиге иштин эп-сүмезин билеп аларына болужар, бойынын иштеп турган бөлүгинде продукциянын чындыйын шиндеп көрөр, јаныны билеп алар, бүгүнги күннин темасыла беседа өткүрер, стенгазет чыгарарында туружар јакылталар берип турадылар. Бу керек тузалу салтарын јетирет.

Областной партийный организацияда јиит коммунисттерди ишке тазыктыларына јаан ајару эдилет. Мында кадровый ишмекчилердин квалицированный болужы, јүзүн-башка конкурстарда туружары, јиит коммунисттерди социалистический мөрөйгө элбеде тартып алары, озо чыл ченемелди үренери тuzаланылат. Јииттерди ишке коммунистический күүн-тапту эдип таскадары, ологды коллективтердеги общественный ишке тартып алары јанынан

көп иштерди Ондой аймакта Кенгидеги совхозтын старший койчызы, КПСС-тин XXIV съездинин делегады Б. Ту- жулкин, Карл Маркстын адыла адалган колхозтын жыл- кычызы Б. К. Ыжыков, иштин ветераны И. П. Бабыков ло көп өскөлөри де өткүрип турулар.

«Веселый» рудникте проходчиктердин бригадазынын бригадири И. Л. Сильман КПСС-тин членинин кандида- дына кирерге проходчиктер Владимир Буйновко ло Вла- димир Касачевко рекомандация берген. Ол эбире жылдын туркунына олардын буурзак наставниги, аярынкай нөкө- ри болгон, партиянын Программазын ла Уставын терең- жиде билип аларына болужып, олардын ижин, общест- венный керектерин улай ла жылбиркеп шиндеп туратан. Эмди Буйнов ло Касачев нөкөрлөр КПСС-тин члендери.

Je мыныла коштой кезик парторганизацияларда иит коммунисттерле өткүретен иштерге аяруны ас жетирги- леп турган учуралдар бар. Көксуу-Оозынын райисполко- мынын парторганизациязында КПСС-тин члене канди- дат Г. З. Байлагасованын заявениезин көрөрдө, ол кан- дидатский стажтын некелтелерин бүдүрбегени ярталган. Мындагы парторганизация иит коммунисти ундып сал- ган», общественный ишке тартып албаган. Ол бойы да жа- кылта (поручение) сурабай жүре калган.

Партиянын Көксуу-Оозындагы райкомынын ижин шиндеп көрөрдө, иит коммунисттер производство ак- чек иштеп олардын көп сабазы общественный керектер- де туружып, политический, профессиональный ла текши үредүзин бийиктедип тургандары ярталган. Ол ок өйдө олардын беш процентинде партийный якылталар жок, 10 проценти каа-жаада ла партийный якылта алып јат. Јаан- тайын якылталу коммунисттердин бир кезеги берилген якылтаны бүдүрерге күүнзебей тургандарын угускандар. Кезик баштамы партийный организацияларда обществен- ный ишти үлештирерин јанду ла өткүрип, организация- нын жылбүлерин аяруга албай, якылтаны тоого ло болуп берип турганы, общественный иш производственный ке-

ректи жарандыларына кандый салтарын жетирип турганын, коммунисттерди политический жуучылдар эдип аларына ол жакылталар кандый болужын жетирерин кичеебей турганы жарталган.

Баштамы парторганизациялардын алдында турган тос задача коммунисттердин ортодо колбулар принципиальный тозолголү болорын, партийный жүрүмде Ленинский ээжилер кыйалта жоктон бүдерин, иит коммунист баштапкы ла алтамдардан ала дисциплинага тазыгарын, партийный организациядагы керектер учун, производственный жакылталар ла социалистический молжулар бүдери учун бийик каруулу болор эдип тазыгарын жеткилдеери болуп жат.

Н. ЗЯЗИН

АЗЫРАЛДАРДЫ ЖАРАНДЫРАР ЦЕХТЕРДИ ЛЕ КУХНЯЛАРДЫ ЭЛБЕДЕ ТУЗАЛАНАР

Беш жылдыктын једимдерин быжулайтан төртинчи жылы учына једип браадыры. Бу жылдын пландарын бүдүрерге ле ажыра бүдүрерге амадап, областьтын јурт хозјайствозынын ишчилери малдан алар продукталарды белеттееринде ле оны госуларствотога садарында темдектү једимдерге једип алгандар. 1974 жылда 15 сентябрьга госуларствотога 11300 тонна эт, 33777 тонна сүт ле 30582 центнер түк, эмезе, былтыргы жылдын андый өйине көрө, эт 2333, сүт 930 тоннага, түк 4782 центнерге көп садылган.

1974 жылдын албатыхозјайствонный пландарын једимдү бүдүрери элден озо азырал белетеп алганынан чике камаанду. Је быжылгы жылда күннин кату айалгаларынан улам хозјайстволордо келер кышка керектү азыралды јеткилинче белетеп алар арга болбогон. Онын учун эмди бастыра партийный, советский ле хозјайствонный органдардын алдында азыралды кандый ла эп-аргаларла көптөдөр төс задача туруп јат.

Колхозтордын ла совхозтордын малчыларынын ижинде эн каруулу өй — малды кыштадары башталып јат. Оны једимдү өткүрери кышка бис белетенип аларыстан камаанду. Бу күндерде көп хозјайстволор мал турар кажаан-чедендерди ле малчылар јадар тураларды јазаарын баштап ийдилер.

ҚПСС-тин обкомынын бюрозынын јуукта өткөн заседание «Областьтын хозјайстволорында азырал белетери өдүп турганы керегинде» јөп јараткан. Ондо партийный, советский ле јуртхозјайствонный органдардын, хозјайстволордын башкараачыларынын ла специалисттеринин аңылу ајарузы кажы ла колхозто ло совхозто азырал ја-

рандырып белетеер эски цехтерди ле кухняларды ойинде жазаарына ла оныла коштой жагыларын эдерин баштаарына ууландырылган. КПСС-тин обкомынын бюрозы бу ишти тургуза ойдө эн жаан учурлу деп бодоп, бастыра баштамы партийный организациялардан, башкараачылардан ла специалисттерден бир де килограмм кату азыралды, анчадала саламды ла бür-азыралды, термохимический ле биологический белетеш жогынан, ого карбамид ле өскө минеральный кожунту жогынан малга бербезин деп некеген.

1973—1974 жылдардын кыжында областьтын хозяйстволорында азырал жарандырып белетеер 120 цех иштеер учурлу болгон, је иштегени 84 цех ле чүми жогынан жазалган кухнялар иштеген. Олордын јетенинде азыралды кертип, онон улдуктырып жазагандар, алтузында дрожжаландар, азырал эдер суйук дрожжаны эки кормоцехте белетегендер. Бür-азырал белетеери 15, сүтти солыыр суйук азырал белетеери 35 фермада өткүрилген. 1973 жылда јурт хозяйствонын областной управлениези ле совхозтордын аймактар ортодо биригүзи Чаргыдагы совхозтын азырал жарандыра белетеер цегинде областьтын хозяйстволорынын башкараачылары ла специалисттериле азырал жарандыра белетееринин технологиязынын сурактары аайынча семинар өткүргендер.

Бу күндерде областьтын јурт хозяйствозынын специалисттеринен төзөлгөн группа колхозтордын ла совхозтордын мал турган фермаларында азырал жарандыра белетеер цехтерди ле кухняларды паспортизировать эдер шинжүлү иш өткүрген. Областьтын бир де хозяйствозында бар кормоцехтерди ле кормокухняларды иштедерине белетеери јанынан эдер иштер сүрекей көп тө болзо, бу иш башталбаганы јарталган. Öткөн жылдарда областьтын хозяйстволорында жагыс ла саламды ооктой кертип, оны улдуктырары өткүрилген. Је алдынан бери азырал жарандыра белетееринде тузалу, једимдү болгон эп-аргаларды — гидролизти ле азыралды дрожжевать эдерин —

чек тузаланбай жадылар. Кезик хозыяйстволор эмдиге жетире кышка витаминный ла минеральный кожулталарды, азыралга керектү антибиотиктерди ле микроэлементтерди тартып экелип албаган.

Келип жаткан кышта областьтын хозыяйстволорында үзеери 124 кормоцех иштедери темдектелип жат, ол тоодо 49 кормоцех жагыдан тудулар. Малга азыралды белетеп берерининг эн ле тузалу эп-аргазы оны гидролизле жазаары ла дрожжевать эдери болуп жат деп, озочыл хозыяйстволордын ченемели көргүзет. Саламды, өлөнди ле агаштын бүрин гидролизле жарандырганы ла дрожжа белокторло байгысканы олардын азырал болор аргазы 2,5—3 катапка бийиктедип жат. Онын учун хозыяйстволордын башкараачылары ла специалисттери азыралды мынайда белетеер эп-аргаларды элбеде тузаланар учурлу. Азыралды кымзап чыгымдаары башкараачылардан ла специалисттерден тыгыда кичеенерин ле баштапкайлу болорын некеп жат. Кормоцехтерди эдеринде ле ремонттоорында промышленный предприятиелердин, строительный ла өскө дө организациялардын шефский болужын толо тузаланары, азырал жарандырар чүми жок жазалдарды жербойындагы аргаларла жазап кондырары жаан учурлу. Бу сурак аайынча кезик райондордо чокум иштер бүдүрери башталган, райондордын ла городтын предприятиелерининг көп сабаазы мал турган фермаларга кормокухнялар ла кормоцехтер тударына ла ремонттоорына болуш жетирер анылу жакылта алгандар. Городтын предприятиелери Шебалин аймактын фермаларына болуш жетирер молжулу.

Азыралды көптөдөр база бир кожулта төзөлгө жалбыракту агаштардын ла жыраалардын — кайыгнын, аспактын, сары каргананын ла өскөзининг де бүрин белетеери болуп жат. Олардын ток-тойузы кату азыралдан бир де жабыс эмес. Сооктор башталарга жетире агаштын бүринен азырал белетеер ишти кыйалта жоктон түргендедип, воскресниктер өткүрер, бу ишке үренчиктерди, пенсионерлерди ле айыл ээзи үй улусты тартып алар керек.

Кыш ӱйинде азыралды јарандыра белетеер иштерди ӱткӱрерге комсомолдордон, школды божоткон балдардан ла јашӱскӱримнен анылу бригадалар тӱзӱӱри, оларды бу ишти бӱдӱретен эп-сӱмелерле таныштырып, ӱредип алары темдектелип јат. Шак онын учун андый бригадаларды тӱзӱӱрине јаан болушты комсомолдын райкомдоры ла колхозтордын ла совхозтордын комсомольский организациялары јетирер учурлу.

Кажы ла колхозто ло совхозто мал ижиндеги улусты, фермаларда азыралды јарандыра белетеер иште турушкан ончо колхозчыларды ла ишмекчилерди моральный ла материальный јанынан јилбиркедер ээжилер тургузып, оны бӱдӱрерин јеткилдеер керек. Фермаларда иштеген улуска јакшынак бытовой айалга, кажы ла фермада кызыл толуктар, бытовой кыптар тӱзӱлӱр, кадрларды белетеер ле катап ӱредер иштер ӱткӱрилер учурлу. Азыралды чыгымдаарына ла корулаарына шинжӱ тургузарына јаан ајару эдер керек. Азыралдын балансын тургузып, ол аайынча кажы ла кӱнде азыралды лимит ажыра кыра-быча чыгымдаар керек.

Бу јуукта КПСС-тин Алтайский крайкомынын бюрозы кормоцехтерди ле азырал јарандырар јазалдарды, машиналарды ла оборудованиелерди ӱйлӱ-ӱйинде белетеери јанынан социалистический мӱрӱй баштаарга Мамонтовский районнын јурт ишчилеринин эткен баштанкайын јарадала, колхозтордын ла совхозтордын малчылары ортодо малды тӱзӱмӱлдӱ кыштадары ла азыралды јарандыра белетеери јанынан социалистический мӱрӱйинин ээжилерин тургузып јараткан. КПСС-тин райкомдорынын, баштамы партийный организациялардын, советский ле јуртхозяйственный органдардын, бастыра общественный организациялардын алдында турган тӱс задача ол јӱпти мал ӱскӱрген бастыра фермаларда ла ишмекчи коллективтерде элбеде шӱӱжери ле азыралды јарандыра белетеерин тӱзӱӱри јанынан чокум иштер темдектеп ӱткӱрери болуп јат.

В. КУДАЧИНОВ

КЕЛЕР ТҮЖҮМНИНГ ТӨЗӨЛГӨЗИ

Бастыра журтхозяйственный культуралардан быжу ла бийик түжүм өскүрип алатан јаан учурлу айалгалардын бирүзи — райондоп өскүрген бийик чындыйлу, јакшы сортту үренди тузаланары болуп јат, јербойындагы айалгада өскүрип алган сортовой үрендер, өскө областьтардан эжелген үрендерге көрө, јакшы өзүп, бийик түжүм бергилейт. Јербойында өскүрген районированный сортту үрен бир гектар кырада үрендеген аштын түжүмин 2—3 центнерге көптөдип турганын научный учреждениелердин ле озочыл хозяйствадордын ченемели көргүзет.

Үреннин јангыс ла сорты эмес, онын чындыйы база јаан учурлу. Лабораторияда түрген ле тын өскөн үренди кырада үрендеп салганда, кылгалар теп-теп түрген өскүлей берет, кымалар азырал веществолорды ла чыкты кыртыштан тең алып, бир өйдө мажактап, оноң ары тең быжа бередилер. Андый кырада өлөң ас болот, курт-конус, оорулар јок болуп јат.

Сүрелү, јакшы өспөс үрен ашты үрендегенде, керектер чек башка болуп јат. От-өлөңдөр (кара сула, ачу-от, казapot ло өскөлөри де) аштын кылгаларынан түрген өзүп чыгала, ашты туй базып ийер, олар јердин кыртыжында өзүмге керектү ток веществолорды ла чыкты бойларына аларда, аштын кылгазы кенје болуп калат. Кезик үрендерден кылга чек чыкпайт, анайда кырада аш суйук өзөт. Кезик аш бажын суурып ийерде, кезиги јангы корболоп келет, кезиги быжа берерде, кезиги көк тургулап јат.

Бистин областьтын колхозторында ла совхозторында андый үрен ашты үрендеген кыраның бир квадратный метринде агротехнический норма аайынча 500—550 кылга

өзөрдин ордына жүк ле 200—300 кылга өзүп јат. Андый керектерден улам аштын түжүми кезем јабызай берет.

Калганчы өйдө областьтын колхозторы ла совхозторы жылдын ла үрендеп турган үрен аштын 20—30 проценти арузы ла өзөри јанынан кондиционный эмес болуп турган учун көп түжүмди алып болбой турулар.

Ару ла өзөр аргазы јакшы үренди белетеп аларга оморды бойынын өйинде арулап, сортоп, корон-химикаттар тузаланып, жүзүн-башка оорулардан корулап алар керек.

Алтайский крайдын, ол тоодо Туулу Алтайдын, өскө дө областьтардын ла крайлардын ла республикалардын озочыл колхозторы ла совхозторы ашты јуунадала, үрен эдер талдама ашты ол ло тарый арчып, јазап, баштапкы ла экинчи класс кондицияга јетире јазайла, ағылу складка уруп саладылар. Онон кыш чыгара ол үренди кургак тудуп, шиндеп јадылар.

Бийик чындыйлу үрен белетеп аларын јаан учурлу деп көрүп, КПСС-тин Алтайский крайкомы ла крайисполком 1974 јылда ашты јуурын ла јуртхозяйственный продуктарды белетеерин јеткилдеери керегинде быјыл 28 июньде ағылу јөп јараттылар. Бу јөптө өскө јаан учурлу иштер өткүргенин темдектегениле коштой, совхозтордын дирекцияларына ла колхозтордын правлениелерине аш јуундар иш башталган ла күннен ала үрен ашты арулайтан, кургадатан, сортойтон ла уратан ағылу звенолор төзөзин деп јакару берилген. Бу звенолорго јакшы иштегендери учун үзеери мынайда төлөөр:

үрен ашты 15 октябрьга јетире баштапкы класс кондицияга јетире арулап, сортоп, кургадып урганы учун тарифный ставкага үзеери 100 процент төлөөр;

үрен ашты 15 октябрьга јетире экинчи класс кондицияга јетире арулап јазайла, урганы учун тарифный ставкага үзеери 50 проценти кожуп төлөөр;

совхозтордын ла колхозтордын главный агрономдорын, отделениелердин управляющийлерин, агрономдорын

ла бригадирлерин, идиргендердин ле үрен аштын складтарынын заведующийлерин 15 октябрьга јетире бастыра үрен ашты баштапкы класс кондицияга јетиргендери учун бүдүн јарым айдын ишјалыла, экинчи класс кондицияга јетиргени учун бир айдын ишјалыла сыйлаар.

Акчала сыйды материальный јилбиркедер фондтон төлөөр. Јакшы иштегени учун контрольно-семенной лаборатория складка урулган үрен ашты шиндеп көрөлө, классын јартап, акт тургускан кийинде үзеери төлөөр деп, партиянын крайкомынын ла крайисполкомнын јөбинде айдылган.

Эмди ол јөпти бүдүрип, бу иште бар једикпестерди јоголтоло, келер јаскыда үрендейтен ашты јеткилинче белетеп алар керек.

Чындап та, бистин областьтын кезик колхозторында ла совхозторында үрен ашты арулап урала, кышкы өйдө корулап турганында көп једикпестер ле јастыралар бар. Кезик хозяйстволор ашты күскиде соккон ло бойынча арулабай ла кургатпай уруп салала, ол үрен болзын дешкилейт. Ол ашта бар сүре-чөп, коозо кышкыда изип, аш күйерден маат јок. Кыштын тал ортодо, јаскары кышта ол үренди антарып, күректеп кургадарга келижип турат. Анайда кыш ортодо кургаткан үрен аш јыпшыйа кадып, өзүп чыгар аргазы јабызап јат.

Быјыл јаскыда ла јайгыда күйгек бололо, аш коомой бүткен. Көп хозяйстволордын јуунадып алган ажынын чарагы чичке, јыпшык. Андый үренди эмди арулап кургатпай, кышка артыргысса, бу аштын үрен болор аргазы чек јоголор.

Бистин областьтын колхозторы ла совхозторы бу күндерде ашты јуунадарын божодып ийер. Анайдарда, бастыра ашты арулаар ишти түни-түжиле өткүрер, оны арулаар ла кургадар ончо аргаларды тузаланар керек. Бастыра јуунадылган ла аруланган талдама аштан үреннин фондын артыкташтыра уруп алар керек.

Ўрен эдип жангыс ла арулаган, баштапкы ла экинчи класс кондицияга јетире јазалган аш урулар учурлу.

Ўрен ашты арулап, кургадып, кондицияга јетире јазап урары учун элден озо агрономдор каруулу. Олор аш арулаар агрегаттар, сушилкалар иштеп турганына, иштиг чындыйына кату шинжү тургузар учурлу.

Бир партия аш арулаган, кургадылган, ончо јанынан белетелген кийнинде, оног алала, контрольно-семенной лабораторияда ченеп шиндеерине ийер керек.

Ўрен ашты арулаар, кургадар ла кышкыда кичеер ишти чике төзөзө, бастыра бар аргаларды тuzаланза, Туулу Алтайдын колхозторы, совхозторы келер јаскыда ўрендейтен ашты белетеп алар, 1975 јылдын байлык түжүмин јеткилдеер.

К. КУЛИКОВ

МАССОВО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ ИШТИНГ КЕМИН БИЙИКТЕДЕР

Советский улустынг текши үредүзи ле культуразы өзө бергенин ајаруга алып, массово-политический иштинг кемин көдүрзин, ишкүчиле јаткандарга партиянын политиказын јартазын, албаты-калыктын бастыра сурактарына чокум каруу берзин, улустынг духовный некелтезин јеткилдезин деп, КПСС-тинг XXIV съезди партийный организацияларды молјоды.

Съездтинг бу јакылтазын јүрүмде бүдүрип, партиянын Шебалиндеги районный комитеди аймактын ишкүчиле јаткандары ортодо массово-политический ишти там тындыдып, бу ишти күнүн сайын башкарып туру. Партийный организациялар өткүрип турган бастыра политический иштинг төс ууламјызы — КПСС-тинг XXIV съездинин јөптөрин јартаганы ажыра аймактын ишкүчиле јаткандарын ол јөптөрдди бүдүрерине көдүрери.

Тогузынчы бешјылдыктын төртинчи јылынын пландарын ла молјуларын бүдүрери учун аймакта социалистический мөрөйдди элбедери јанынан јаан иш өткөн. КПСС-тинг райкомы, баштамы партийный организациялар КПСС-тинг Төс Комитединин партияга, советский албатыга эткен Кычырузын элбеде јартадылар. Бу Кычыруны партийный, профсоюзный ла комсомольский јуундарда шүүшкен, оны бүдүрер чокум иштер темдектелген.

КПСС-тинг Төс Комитеди партияга, советский албатыга эткен Кычырузына каруу эдип, предприятиелердин, совхозтордын, бригадалардын, участоктордын коллективтери, ишкүчиле јаткандар удур пландар алдылар.

Темдектезе, андый планы Чаргыдагы ан өскүрер совхозтын бозу азыраачызы, «Знак Почета» орден тагынган

Панова, Шебалиндеги совхозтын Чичке-Чаргыдагы фермазынын уй саачызы Андреева, бу ок совхозтын Мыйтудагы фермазынын уй кабыраачызы Апенышев, Эјегандагы совхозтын эчки өскүречизи, Октябрьский революциянын орденин тагынган Илаков ло өскө дө озочылдар алдылар.

Удура пландар алган коллективтердин ортодо Эјегандагы совхоз, Чаргыдагы ан өскүрер совхозтын Чаргыдагы фермазы, Чамалдагы мехагашхоз, Чаргыдагы аш-курсак садар магазин, Эликманардагы совхозрабкооп.

Партиянын Кычырузына карууны аймактын комсомолдоры быјыл 8—12 январьда өткөн Бастырасоюзный комсомольский јуунда бердилер. ВЛКСМ-нин 25 члени 1974 јылга удура план алдылар. Олордын тоозында Шебалиндеги ан өскүрер совхозтын Чичке-Чаргыдагы фермазынын уй саачызы Субботина Люба бойынын бешјылдык планын төрт јылга бүдүрер болуп молјонды. ВЛКСМ-нин крайкомынын члени, Эјегандагы совхозтын эчки өскүречизи Қалова Зинаида быјыл кажы ла эчкиден 470 граммнан ноокы тарап алар болуп удура план алала, 500 граммнан тарады. Қалова Қош-Агаш аймактын эчки өскүречиси озочылыла Сатенов Қизатла мөрөйлөжип туру.

ҚПСС-тин Төс Комитединин партияга, советский албатыга эткен Кычырузын аймактын бастыра јурттарында өткөн граждандардын текши јуундарында шүүшкен.

Чаргыдагы јуртсовет (председатели — Лениннин орденин тагынган нөк. Свиридов Н. С.) ишкүчиле јаткандарды тогузынчы бешјылдыктын төртинчи јылынын јакылтааларын бүдүрерине көдүрели деп, областьтын бастыра јуртсоветтерине кычыру этти.

ҚПСС-тин райкомында докладчиктердин группазы (башкараачызы — партиянын райкомынын баштапкы качызы нөк. Голов П. Е.), бастыразы 44 кижии аймактын јурттары сайын атанала, ишкүчиле јаткандарга ҚПСС-тин Төс Комитединин 1973 јылда декабрь айда өткөн Пленумынын јөптөрин, СССР-дин Верховный Советинин

жетинчи сессиязынын материалдарын, КПСС-тин Төс Комитединин партияга, советский албатыга эткен Кычырузын жартадылар.

Партиянын райкомынын пропаганда ла агитация бөлүги агитаторлор, докладчиктер ле лекторлор тузаланатан анылу материалдар белетеп јат. Бистин аймакта кажы ла айда экинчи четверг — политинформациянын күни. Агитаторлор ло политинформаторлор ай сайын кандый иш өткөнин, идеологический иште кандый једикпес бар, оларго кандый болуш керектүзин бичип јадылар. Ол једикпестерди јоголторы, кажы јуртта кандый иш өткүрери, кандый болуш јетирери желер айда пландалып јат.

Бу күндерде бис кышкыда турлулардагы ла ыраак фермалардагы малчыларла өткүретен массово-политический ле культурно-јартамал иштин планын тургузып турус.

Идеологический иштин активи бисте элбек. Олордын тоозында 350 лектор ло докладчик, 86 политинформатор, 312 агитатор. Олор ончозы общественный мал кыштайтан фермаларда ла турлуларда иштеерине белетенип турулар.

Массово-политический ле культурно-јартамал иш өткүрер графикти совхозтордын парткомдоры јөптөп јат.

Малчылар ортодо политический ле культурный иш өткүретен јаан арга — культпросветпередвижкалар. Олор өскө ишчилерле коштой озочыл малчылардын ижинин ченемелин јууп, таркадып турулар. Олор койчынын эмезе уй саачынын ченемелин магнитофоннын пленказына бичип алып јадылар. Ого үзеери, олар ол озочыл малчынын ижин көргүскен фотомонтаж эмезе фотоальбом јазагылап јат. Магнитофоннын ок пленказына аймакта јурт хозяйствонун специалисттеринин мал өскүрер төс сурактар аайынча шүүлтелери бичилип јат. Культпросветпередвижканын ишчилери фермага эмезе турлуга једип барала, малчыларды јууп, ол пленкаларды уктырып јадылар.

Культпросветпередвижканын ишчилери турлуларда социалистический молјуларды, иштин магынын календарьларын кееркеде јазагылайт, јуучыл листоктор чыгаргылайт. Олорло кожо фермаларга ла малчылардын турлуларына агитбригада, библиотекарь, медишчи барып јат.

Бистин аймакта культуранын ишчилери массово-политический ле культурно-јартамал иш өткүрер көп аргаларды, темдектезе, оос журналдарды, социалистический мөрөйдиг итогторын јыргалду темдектеерин, световой газеттерди, јуучыл листоктор чыгарарын, озочыл ишчилерге мааны көдүрерин ле өскөлөрин де элбеде тузаланып јадылар.

Быјыл аймакта беш культурный комплекс тözöldи. Комплекске јурттагы культуранын туразы, библиотека, культпередвижка, музыкальный школ кирип јат. Чаргыдагы комплекс јакшы иштеп јат (заведующийи Чаргыдагы јурт клубтын заведующийи Вилисова А. В.).

Шак бу комплекстер, бистин шүүлтеле болзо, јурт албатынын ортодо культурно-јартамал иш өткүреринде јаан тузалу.

Бастыра идеологический ишчилердин — лекторлордын, докладчиктердин, пропагандисттердин, агитаторлордын, культишчилердин алдына партиянын райкомы тургузып турган тös задача — аймактын ишкүчиле јаткандарын албаты-хозяйственный пландарды ла социалистический молјуларды бүдүрерине көдүрери.

Совхозтордын парткомдорынын ортодо политический ишти бийик кеминде тözöйлө, эрчимдү өткүрип турган деп, Эјегандагы совхозтын парткомын (качызы нök. Ялатов Ш. С.) темдектеерге јараар.

Бу партком улай ла агитаторлордын ла политинформаторлордын семинарларын өткүрет. Ол семинарларда совхозтын башкараачылары хозяйственный иштер өдүп турганын айдып берип, очередной задачаларды тургузып јат. Партком массово-политический ишти тözөгöни кере-

гинде цеховой парторганизациялардын качыларынын отчетторын угуп јат.

Темдектезе, быјыл јайгыда өлөң эдеечилердин ортодо массово-политический иш өдүп турганы керегинде парткомдо отчетты Ороктойдогы ла Куюстагы фермалардын цеховой парторганизациялары эттилер. Шак ла политико-јартамал иш бийик кеминде өткөн шылтуунда Ороктойдогы ферма (управляющийи нөк. Попов А. Ф., цеховой парторганизациянын качызы нөк. Яныканов Л. В.) өлөң эдер планды совхозто ончо фермалардан озо бүдүрген. Цеховой парторганизациянын качызы койчылардын кажы ла турлузына агитатор көстөп тургусты. Агитаторлор өткүрген ижи керегинде партийный јуунда отчет эткилейт. Яныканов бойы политинформатор, Ороктойдын улузынын алдына лекция кычырат.

Јайгыда мында ферманын конторазынын туразынын јанында баштапкы јер алган звеного мааны көдүрип, «Эн артык өлөң обоолоочы», «Эн артык өлөң чабаачы» деген ленталар туттуруп турулар. Темдектезе, иштин магынын маанызын элден озо азырал белетееринде баштапкы јер алган Кергилов Дмитрийдин звенозына учурлай көдүрген. Звенонын партгруппоргы — Красков Николай. Оны ээчиде Сапин Петрдын, Темдекова Лидиянын башкарган звенолорына учурлай көдүрилди.

Быјыл партиянын пропаганда ла агитация бөлүги көргүзүлү агитацияга, стенгазеттер, јуучыл листоктор, молниялар чыгарарына јаан ајару эткен. Октябрь айда аймакта стенгазеттердин көрүзи өдөр. Партийный организациялар практический иште стенгазеттерди элбеде тузаланып јадылар. Быјыл бис аймактын ишкүчиле јаткандарынын молјуларын, озочыл коллективтердин удуралган пландарын, Улус-Чаргыдагы ферманын коллективи аймактын бастыра өлөң эдеечилерине эткен кычырузын, Мыйтунын, Шыргайтынын, Камлактын механизированный звенолоры аймактын механизаторлорына эткен кычырузын типографияда кепке базала таркаттыс. Общест-

венный малды јылу ла тойу кыштадары учун социалистический мөрөйдиг ээжилерин кепке базып таркаттыс.

Партиянын райкомы ла аймакисполком кажы ла неделениг учында малга азырал белетееринде мөрөйдиг озочылдарына телеграммалар ийип уткыган, озочыл совхозторго улалып јүрер Кызыл Мааны табыштырган.

Партийный организациялар ишкүчиле јаткандар ортодо массово-политический иштиг кемин жөдүрерге өскө аргаларды, бу ишти өткүргедий ончо улусты тuzаланып јат. Андый аргалардын бирүзи — аймакта интеллигенцияны бириктирип турган «Знание» общественонинг организациязы (каруулу качызы нөк. Салбашева П. Ф.). Бу организациянын члендери өлөнг ижинде турушкан улуска көп лекция кычыргандар. Јаңыс ла үчинчи советско-американский туштажунын итогторы жерегинде 46 лекция ла 132 беседа өткүрдилер.

Анчадала көп лекцияларды «Знание» общественонинг члендери нөкөрлөр Каверин М. М. (Шебалиндеги орто школдын үредүчизи), Малютин В. М. (Чаргыдагы орто школдын үредүчизи), Ходыкин М. А. («Чемал» санаторийдин врачы) кычырдылар.

Је Шебалин аймакта ишкүчиле јаткандар ортодо массово-политический ишти тözөгөнинде бойынын једикпестери бар. Партиянын райкомы, баштамы партийный организациялар эмди Белоруссиянын партийный организациязында идеологический кадрларды талдаары ла үредип тазыктырары јанынан иштеп турганы жерегинде КПСС-тин Төс Комитединин јөбин шүүжеле, массово-политический ишти јаңы кемине жөдүрер иштер темдектеп алды.

В. КУНИЦЫН.

АДА-ТӨРӨЛ УЧУН УЛУ ЈУУДАГЫ ЈЕНҮНИНГ 30 ЈЫЛДЫГЫНА

Советский албаты ла онын јуу-јепселдү ийде-күчтери немецко-фашистский олјочыларды оодо согун јенгенинен бери удабас 30 јыл толор. Јер үстиндеги баштапкы социалистический ороон империализмнин сырангай ла реакционный ийде-күчин — Германиянын фашизмин калапту јуу-согушта јенгени телекейдин албатыларынын јүрүмине, амыр-энчү јүрүм учун тартыжуны тыгыдарына сүрекей јаан салтарын јетирген.

Советский Союзтын Коммунистический партиязы бистинг орооннын албатыларынын фашисттердин јуу-јепселдү табарузына удурлажа өткүрген тартыжузын төзөп лө башкарып, оларды кижиликтин историясында эн ле јаан косколонду ла јеткерлү јуу-согушта јенүге экелген.

Бу јенүге једип аларга, јаан ийде-күчтү өштүни калапту јуу-согушта оодо согун, учына јетире јоголторго амадап, советский улус бойларынын эн јакшы уулдарын ла кыстарын фронтко аткарган, черүге барбай арткандары фабрикаларда ла заводтордо, колхозтордо ло совхозтордо, албаты-хозяйствонинг өскө дө бөлүктеринде түни-түжиле иштеп, бастыра ийде-күчин орооннын корулар аргазын тыгыдарына, калју өштүни јенгерине бергендер.

Советский улустын — фронттогы јуучылдардын, тылдагы ишмекчилердин ле колхозчылардын, интеллигенциянын ла бастыра эл-јоннын калапту јуунинг јылдарында бүдүрген ат-нерелү керектери керегинде литература-нын ла искусствонинг произведениелеринде көп айдылган. Бу байлык материалды Ада-Төрөл учун Улу

јууда советский албатынын јенүзинин 30-чы жылдыгы темдектеерине белетенип турган өйдөги јартамалду ла воспитательный иште элбеде тузаланганы јаан учурлу болгоны текши улуска јарт. Оныла коштой јербойынын материалдарын, Туулу Алтайдын ишмекчилеринин ле колхозчыларынын, интеллигенциязынын ла бастыра эл-јоннын Ада-Төрөл учун Улу јуунун жылдарында бүдүрген ат-нерелү ижи, бистин областьтын јууга барган улустын јуучыл керектери керегинде материалдарды элбеде тузаланар керек. Мындый материалдарды бистин областьта кепке базылып чыккан бичиктерден ле областьтын газеттеринен алар арга бар. Алдында јарлалган материалдарга үзеери бир кезек солум јетирүлер «Агитатордын блокнодында» јарлалар.

КПСС-тин обкомынын пропаганда ла агитация бөлүги областьтын агитаторларына, политинформаторларына, пропагандисттерине, культпросветишчилерине, үредүчилерине ле калык-јон ортодо јартамалду иш өткүрип турган өскө дө ишчилерине болуш эдип, «Агитаторлордын блокнодынын» бу ла мынын кийинде чыгатын јети номеринин кажызынын ла страницаларында областьтын партийный ла госуударственный архивтеринен алган бир кезек материалдар јарлаар.

Бу материалдарда бистин областьтын ишкүчиле, јаткандары төрөл ороонын немецко-фашистский олјочылардан корыырында ла өштүни јенгеринде канайда турушканы көрүзилер.

Баштапкы материалда Кош-Агаш аймактын улузы Ада-Төрөл учун Улу јуу тужында Советский Черүге кандый болуш јетиргени керегинде кыска јетирү берилп јат.

Кош-Агаш аймак

Ада-Төрөл учун Улу јуу башталган ла күндерден ала Кош-Агаш аймактын партийный организациязы бийик-

тей турган организациялардын jakылталарын бүүдүрүп, төрөл ороонды корыырына ла өштүни оодо согорына Советский Черүге бастыра бар аргаларла болужары жанынан элбек иш өткүрерин баштаган.

Партиный ла советский органдардын өткүрген жартамалду ижинин шылтузында аймактын журттарында патриотический көдүрини тынгыган.

Кош-Агаш журттын үй улузы фронтто жуулажып турган жуучылдарга жылу кийимдер белетеерин баштагар деп, аймактын бастыра улузына кычыру эткендер.

Черүге барган эки уулдын энези — Анна Никитична Гусева үй улуска ууландырган кычырузында мынайда айткан: «Менин бир уулым Ленинградты корулап жат. Бистин уулдарыска — кызыл жуучылдарга бис, энелер, килебезе, кем килейтен».

Калапту жуу-согушка атанган улустын энелери, эжесыйындары, үйлери түк иирип, жылу носоктор ло меелейлер түүп, ичкийимдер, полушубоктор, тондор көктөп лө өскө дө немелер белетеп, фронттогы жуучылдарга ийип тургандар.

Жуу башталган күннен ала өткөн төрт айдан эмеш ажыра өйдин туркунына (1941 жылдын 15 ноябрине жетире) Кош-Агаш аймактын ишкүчиле жаткандары Советский Черүге болуш эдип 6700 кг. түк, 2715 койдын терезин, 400 саксарга тере, 55 полушубок тон, 83 эжер пыйма ла онон до өскө жүстер тоолу кийимдер табыштыргандар. Жаңыс ла «Мухор-Тархата» (эмди СССР-дин 50 жылдыгынын адыла адалган) колхозтын колхозчылары 2915 кг. түк, 199 койдын терезин, 15 эжер пыйма, 10 эжер тере меелей ле онон до өскө көп немелер табыштыргандар.

Аймактын эл-жоны фронттогы жуучылдарга жылу кийимдер ийип тургандарыла коштой Төрөлин корулаарынын фондына акча ла государственный заемнын облигацияларын берген. 1941 жылдын 15 ноябрине жетире Кош-Агаш аймактын улузы 156085 салковой акча,

322770 салковойдын облигацияларын ла 480 кой табыштыргандар.

Ишмекчилер ле служащийлер айлык ишјалынан бир күннен ала үч күнге јетире өйининг акчазын, колхозчылар дезе 1—2 трудкүнин коруланарынын фондына ай сайын берип тургандар.

1942 јылда 10 октябрьда «Мухор-Тархата» колхозтын колхозчылары фронттогы јуучылдарга күнүн сайын болужары керегинде областьтын бастыра колхозчыларына кычыру эткендер.

Олор бойларынын кычырузында 20 јуучылды кийиндиретен, бастыра кийимдерди, ол тоодо 20 полушубок тон, 20 сырыган брюка, 20 эжер пыйма, 20 эжер тере ле 20 эжер түк меелейлер, 20 эжер түк чулук, ич кийимдер, коларткыштар, колплаттар, калталар ла өскө дө керектү немелер белетеп табыштырарыс деп молју алып, областьтын бастыра колхозчыларын фронттогы јуучылдарга болужыгар деп кычыргандар. Олор алган молјуларын бүдүргендериле коштой 1942 јылдын үчинчи кварталында Советский Черүге болуш эдип 1000 кг. түк ле 230 койдын терезин табыштыргандар.

1943 јылда аймактын эл-јоны коруланарынын фондына 1 393 548 салковой акча, 9150 кг. түк ле 5760 јүзүнбашка јылу кийимдер табыштырган. Берилген акча — танковый колонна ла авиаэскадрилья эдерине, јылу кийимдер дезе јуучылдарга сый эдерине ле немецко-фашистский олјодон улам түбекке түшкен балдарга болужарына ийилген.

2-чи государственный заемге бичидер тушта аймактын улузы 1987000 салковой акча бергендер, ол тоодо 25 кижжи кажызы ла 5000 ала 25000 салковойго јетире акчаны бичиткен ле күн бергендер.

ВЛКСМ-нинг обкомынын члени, «Мухор-Тархата» колхозтын председатели нök. Турдубаев коруланарынын фондына 2400 салковойдын облигациязын. 2 фотоаппа-

рат, 2 мөнгүн жүстүк, пыйма, 21 кг. түк, 5 тере, 2 свитер, коларткыш ла өскө дө немелер табыштырган.

Ада-Төрөл учун Улу жууннын жылдарында Кош-Агаш аймактын улузы Төрөлине ле фронтко болуш эдип 274.980 пуд эт, 165 132 пуд сарју, 34902 пуд түк, 144970 койдын ла өскө дө малдын терелерин табыштыргандар.

Баштапкы Алтайский бригадага бойынын күүниле кожуларга амадап бичиген көп заявлениелерде аймактын улузы бийик патриотический күүн-санааларын, Төрөл ороонына ла Коммунистический партияга чындык болгондорун көргүскендер. Темдектезе, комсомол уул Сементяев Шашдолдо бойынын заявлениезинде мынайда бичиген «Баштапкы Алтайский бригадага мени алыгар деп, комиссияны бастыра күүнимнен сурап турум. Мен станковый пулеметчик, канзыраган немецкий ийттерди калганчызын жоголторына жетире жуулажарым. Партиянын ла советский албатынын бүдүмјизин бүдүрерим».

Ада-Төрөл учун Улу жууннын фронтторында жуулажып турган үч уулдын адазы, гражданский жууда В. И. Чапаевтин ат-нерелү дивизиясында турушкан ветеран, промартельдин председатели Усачев М. В. оны фронтко ијзин деп сурап, заявление бичиген.

Кош-Агаш аймактын партийный оранизациязы улусты военный керектерге үредери јанынан элбек иш өткүрген. Аймакта көп стрелоктор ло снайперлер белетелген. Јагыс ла 1920—1926 жылдарда чыккан улустаң 993 кижжи, ол тоодо 349 орус, 418 алтай, 221 казах кижжи черүге атанган. Жуунын жылдарында аймактаң фронтко 2 муннан ажыра улус, ол тоодо 84 коммунист ле 300 комсомолец атангандар.

Јууда турушкан улустаң 96 кижжи ордендерле, медальдарла, үч жүстен ажыра улус «1941—1945 јј. Ада-Төрөл учун Улу жууда Германияны јенгени учун» медальла кайралдаткан.

П. ПУПЫШЕВ,
А. САБАШКИН.

ТЕМЕЙ БЛААШ-ТАРТЫШТАР

Областьтын көп политинформаторлары орус ла кыдат госуударстволор ортодо колбулардын историзы керегинде, анчадала Ыраак Күнчыгышта, грандар канайда тургузылганы керегинде јартап берзин деп сурагылайт.

Бу суракка карууны КПСС-тин обкомынын лекторский бөлүгинин башкараачызы С. М. Николаев берет.

Мао Цзе-дун колтукчыларыла Қитайда јанды колго алала, советско-китайский колбуларды там катуландыраарга албадангылайт. Маоисттер советско-китайский границанын јанында јаткан советский областьтардын ла крайлардын јерлерин блаашкылайт. Олор ол јерлер јебрен чакта Кыдат империяга кирип турган деп јартаарга ченешкилейт.

Је историза Пекиннин јер блаажарга ујат јок умзаныжын туй согуп јат.

Өткөн јүсјылдыктарда Қитай коштой јаткан ороондорло улай ла јуулажып, көп учуралдарда јуу баштаган агрессор болуп туратан. Је Россия ла Қитайдын ортодо јуу-чак качан да болбогон. Ыраак Күнчыгышта эмдиги өйдөги советско-китайский граница көп-көп јылдар мынан озо тургузылган. Амурский де область, Приморский де край, өскө дө советский јерлер Қитайдын јерине качан да кирбеген, мында кыдаттар да, маньчжурлар да качан да јуртабаган. Бу јерлерде Сибирьдин оок албатылары — нивхтер, наткилер, даурлар, дучерлер ле өскө дө укту улус јуртаган. Олордын социально-экономический өзүми сондошту болгон. Бу албатылардын коруланар күчи јетпезин билеп, маньчжуро-кыдат феодалдар олорды базынып баштаган: Амур ла Уссури суулардын јаны-

на черү аткарып, анда јаткан албатылардан калан јууп, тоноп туратан.

Эмдиги Амурский областьтын јерине ле коштой јаткан јерлерге XVII чактын баштапкы јылдарында орус казактардын ла крестьяндардын келгенин маньчжурлар јаратпаган. Олор Сибирьдин сондошту албатыларыла коштой јадала, олорды тоноп кулданарын јакшызынып, јаан ийде-күчтү Россияга баккан албатыларды анайда тоноор мар болбозын билип турган. Шак онын учун маньчжурлар Приамурьеде јуртаган орус улуска табару эдип туратан.

XVII чактан ала орооннын тышјанындагы политиказын башкарып турган посольский приказ Қитайла дипломатический колбулар тургузарга, границанын аайына чыгарга, саду јанынан јөптөжү эдерге көп катап ченешкен. Бу амадуга болуп, 1616 јылдан ала 1689 јылга јетире Қитай јаар онго јуук посольство аткарылган. Је олордын јоругы темей болгон, ненин учун дезе маньчжуркыдаттардын башкараачылары дипломатический тилле куучындашпай, керектин аайына пушкалардын болужыла чыгарга амадагандар. Олор јуу-чак баштап турус деп јарлабай ла, орустар јаткан јурттарга ла пограничный шибеелерге канча ла катап табару эткилеген. Ол табарулар анчадала XVII чактын учында, Қитайды маньчжурлар јуулап алала, Цин-нинг династиязы ширееге отурган кийинде коркушту тынгыган. Шак анайда 1686 јылда маньчжурлардын 40 пушкалу јаан черүзи Амур суунын јанындагы Албазия деп шибееени, 1687 јылда дезе Селенгинск деп шибееени курчап алган. Је ол шибеелерди јуулап аларга кыдаттардын күчи јетпеген. Бу пограничный табаруларда орус черү маньчжур-кыдат феодалдардын јуучылдарынан артык ийде-күчтү болгоны јарталган. Бу өйдө Россиянын тышјанындагы политиказынын төс дачазы «Европа јаар јол ачары» болгон. Ол өйдө Россия Балтийский талайга чыгары јанынан Швецияла јуулажарга, Кара ла Азовский талайларга чыгары учун Тур-

цияла жуулажарга белетенип турган. Андый айалгада Россия Ыраак Күнчыгыштагы границаны корулаарына керектү акча-жөөжө дө, ийде-күч те берип болбогон.

Мыныла колбой 1689 жылда Москвадан Китай жаар жөптөжү-куучын өткүрерге Ф. Головинге башкарткан посольство атанган. Ол посольство граница канайда өдөрин чокумдаар, пограничный блааш-тартышты токтодорун жеткилдеер амадулу барган.

Головин Китайдын посольствозыла эрмек-куучынды Нерчинск городтын жанында өткүрген. Китайдын дипломаттары Нерчинске көп тоолу черүлү келеле, бу городты чек курчап алган. Олор орус дипломаттарды базынарга шүүнип, эрмек-куучындарды канча ла катап үзүп, Нерчинсктин жанында турган черүлерине жуулажар жакылта берип, канду жуу-согуштар баштагылап туратан.

Мындый айалгада, 1689 жылда 27 августта, орустарга Нерчинский договор деп жөптөжүгө кол саларга келишкен. Ол жөптөжү аайынча Амур суунун сол жаны Китайга берилер учурлу болгон. Шак анайда Китай агрессор болуп, бир де этнический ле исторический учур жогынан өскө орооннын жерине кирип алган.

Нерчинскте тургускан договор Россиянын жылбүзине келишпей де турган болзо, же ол жөптөжү тургузылган өйдөнг ала орус ла кыдат албатылардын ортодо государственный колбулар ла саду башталган. Ол договордын шылтузында Россия тышжанындагы политиканын жаан учурлу өскө сурактарынын аайына чыгар аргалу болгон.

1727 жылда тургузылган Кяхтинский договор аайынча өөн-бөкөн жогынан Россия ла Китайдын ортодо Кяхта суула, оныла коштой жаткан өскө дө жерлерле өткөн границазы чокумдалган. Ол договор аайынча орустар ла кыдаттар ортодо саду чик жок элбедилген. Ого үзеери Россия Пекинде духовный миссия ачар право алган. Ол миссия официальный эмес дипломатический бөлүктин ижин бүдүрип турган. Кяхтада тургускан договор XIX

чактын ортозына жетире орустардын ла кыдаттардын колбуларынын правовой тӧзӧлгӧзи болгон.

Же ол тушта Кытайды ээлеп турган маньчжур феодалдар Амурдын сол жарадын жакалай улус кӧчӧрӧп, журттар тӧзӧӧрин баштабай, бу жерлерди бир де шинжӧлебеген. Шак анайда 1689 жылда тургузылган Нерчинский договор аайынча бу жерлер керегинде статьялар бойынын кӧчӧрӧн жаан удабай ла жылытып салган, Амурды жакалай Кытайга кӧчкӧн жерлер ээзи жок болуп артып калган.

Керек ненин учун андый болгон дезе, маньчжур феодалдар Кытайдын ичбойында байлык ла кӧп улус журтаган райондорды бийлеп аларга жӧткӧгөн. Анда олар ишкӧчиле жаткан албатыны кулданып, Амурды жакалай журтаган ас тоолу ла жокту-жою албатыдан жууйтан каланга кӧрӧ, чик-жок кӧп астам алып тургандар.

Орус дипломаттар Кытайдын алдына 1689 жылда тургузылган Нерчинский договордо территория керегинде албанла жӧктеген, чын жӧрӧмде учуры жылыып калган статьяларды катап кӧрӧр деген суракты жагыс катап тургускан эмес. Мындый эрмек-куучын ӧткӧрерине Кытай буудактар эткенинен улам Россиянын ла Кытайдын ортозында грандарды катап кӧрӧри жӧк ле 1858 жылда ӧткӧрилеле, Айгунда жагы договорго кол салганыла божогон.

Нерчинский ле Айгунский договорлорды тургускан ӧйлӧрдин ортодо ӧткӧн 169 жылдын туркунына телекей ӧстинде ийде-кӧчтердин бӧлинеринде жаан кубулталар болгон. Бу жылдардын туркунына феодалдар башкарган Кытай Кӧнбадыш Европадагы ороондордон, анайда ок Россиядан социально-экономический ле культурный ӧзӧмнин кеми аайынча тын сондоп калган. Бу айалганы тузаланып, Англия, Франция ла США 1840—1842 жылдардагы баштапкы опиумный, англо-китайский жуунын кийнинде Кытайга тӧбектӧ жӧптӧжӧ жӧктейле, онын жеринде бийлеерин баштаган.

1856—1858 ле 1860 жылдардагы кампанияларда (экинчи опиумный жууда) Англия ла ого кожулган Франция

Қитайды база ла оодо соголо, түңгей праволу эмес жаңы жөптөжү аайынча Түндүк Қитайда, Россиянын гранинын сырангай ла жанында, бийлеери жанынан бир канча жеңил-телер алган. Қитайдын башкараачыларынын мындый политиказы Европанын ла Американын колонизаторлары Приморьеде ле Амурдын жанында элбек жерлерди бийлеп алгадый чочыду эткен. Англиянын ла Франциянын башкараачылары Россиянын Ыраак Күнчыгыштагы ла ого коштой жаткан жерлер аайынча андый амадулу болгонын бу ороондордын флотторынын 1853—1856 жылдардагы Крымский жуу тушта Тымык теңистеги агрессивный кылыктары жарт керелеп турган.

Өрөги айдылган айалга орус дипломаттардын алдына жөптөжү-куучындарды түрген божодор задача тургускан. Онын шылтузында 1858 жылда Айгунда жөптөжү тургузылганы ол. Ол жөптөжү аайынча Қитай Амурдын жанындагы жерлерди Россияга ойто табыштырып берген. Амур, Уссури ле Сунгари сууларла жаңыс ла орустардын ла кыдаттардын керептерине жүрерге жөп берилген. Шак анайда бу сууларла Күнбадыштын агрессивный ороондорынын эскадралары жоруктайтаны токтодылган.

1860 жылда 14 ноябрьда Пекинде тургузылган договор аайынча Қитай эмдиги Приморский крайдын жерин Россиянын колында болорына жөпсинген. Чындап та айтса, бу жерде кыдаттар качан да журтабаган, бу жер дезе Қитайдын империязына кирбеген.

1861 жылда аңылу орус ла кыдат комиссиялар Россиянын ла Қитайдын Приморьедеги бастыра гранин чокумдаган. Ол керегинде протоколдо бичилген ле аңылу карталар тургузылган. Даманский ортолыкта бу линия Уссури суунын Қитай жанындагы жарадыла өткөн. Шак онын учун маоисттердин Даманский ле Қиркинский ортолыктарды, анайда ок өскө дө советский жерлерди блаажар бир де учуры жок.

Жер ээлеери жанынан түңгей праволу договор тургузылган да болзо, Россиянын каан жаңы 1858—1916 жылдарда

Китайга финансово-экономический јанынан тўнгей право эмес јөптөжү јүктөп, КВЖД-ни тудар ла консульство төзөөр договор тургускан. Бу тўнгей праволу эмес договорлор 1917 жылда, Улу Октябрьский социалистический революциянын јенүзинин кийинде бастыразы јоголтылган. Је Китайдын ол өйдөги реакционный башкарузынын бурузыла ол договорлорды јоголторын юридический јанынан јөптөөри 1924 жылга јетире удап калган. Керек дезе Китайдын ол до өйдөги милитаристский башкарузы грандар јанынан договорлорды тўнгей праволу эмес деп блаашпаган, ол грандарды катап көрөрин некебеген, СССР-дин јерин блаашпаган.

КПК-нын, онын согындагы өйлөрдө КНР-дин де башкараачылары советский государство Китайла тўнгей праволу колбулар төзөп, кыдат албатынын суверенный праволорын тооп јат деп јангыс катап темдектеген эмес. Мао Цзе-дун 1945 жылда КПК-нын VII съездинде айткан: «Советский Союз тўнгей праволу эмес договорлордон мойноп, Китайла тўнгей праволу договорлорды эн ле озо тургускан». Мао Цзе-дун 1949 жылда Москвада јүрөрдө, ол керегинде база катап айткан.

Маоисттер советский јерлерди бир де право јогынан блаажып тура, эн ле озо бойынын гегемонистский амадузын јажырарга јат. Ненин учун дезе бу амадуда СССР буудак болуп туру. Экинчизинде, олар кыдат албатынын ајарузын уур-күчтерден ле Пекиннин башкарузындагы блааш-тартыжудан туура ууландырарга ченешкилейт. Үчинчизинде, маоисттер Китайдын политиказы антисоциалистический јолго кирип, тышјанындагы политикада реакционный ийде-күчтерле биригип турганын кыдат албатыдан јажырарга күјүренгилейт. Калганчы жылдарда советско-китайский грандарды чокумдап јартаары јанынан советский делегациянын эткен конструктивный шүүлтелерин Пекиннин башкараачылары јектеп, јөптөжү-куучындар өткүреринен мойноп турулар.

ЈЕР КЕРЕГИНДЕ ЗАКОНДЫ БҮДҮРЕР

Улу Октябрь Совет ле јер деген јаан учурлу эки сөсти коштой тургусты. Революциянын баштапкы күндеринде чыккан эн учурлу закондорынын бирүзи В. И. Ленин бичиген «Јер керегинде Декрет» болгон.

Беш жыл мынан кайра СССР-дин Верховный Соведа СССР-дин ле союзный республикалардын јер керегинде законодательствозынын Төзөлгөлөрин, кыскарта айтса, јер керегинде Законды јараткан.

Јер керегинде Законнын төс ууламјызы — советский обществонын ла јурт хозяйствонын эн учурлу јөөжөзи болуп јаткан јерди чеберлеп, ээзи чилеп, шүүлтелү тузаланары.

Јербойындагы Советтер ле олордын исполкомдоры, јаантайын иштеер комиссиялары ла депутаттары, јуртхозяйственный органдар, хозяйстволордын башкараачы ишчилери ле специалисттери КПСС-тин XXIV съездинин јөптөрин ле јер керегинде Законды бүдүрип тура, калганчы 4—5 жылдын туркунына јер керегинде Законды эл-јонго јартаары јанынан, јерди коомой тузаланып јаткандарла, оны јангы стройкаларга артыгынча берип турганыла тартыжары јанынан ла јерди јурт хозяйствотогу тузалу фондко кожуп аларына керектү көп иштер өткүрген. Мелиорация эдерине, јердин кыртыжынын эрозиязыла тартыжарына, химизировать эдерине кажы ла жыл акча чыгымдаларын көптөдөри керегинде партиянын программазын бүдүрген шылтузында түжүм алар јерлер элбеген.

Областын хозяйстволорында јерди чике тузаланар иштин кеми јылдан јылга өзүп јат. Бистин областын

колхозторында ла совхозторында 1971 жылдан бери өлөң чабар ла мал кабырар 9589 гектар јер ле 1474 гектар аш салар јер јарандырылган. Ол ок өйдин туркунына сугарып турган јердин кеми 2300 гектарга көптөгөн. Областьта јердин эрозиязыла тартыжар иштер элбеп јат. Көп хозяйстволордо јер тузаларынын культуразы көдүрилген, севооборот төзөлгөн. Онын шылтузында калганчы үч жылдын туркунына аштын түжүми орто тооло бир гектардан 8,6 центнер, биржылдык өлөңнин түжүми 20,4 центнер, көпжылдык өлөңнин түжүми 14,7 центнер, кукурузанын түжүми 162 центнер болгон. Онызы общественный малга азырал белетеерин жылдан жылга көптөдөр арга берип јат.

Облисполком, аймакисполкомдор, кезик јуртсоветтер јер керегинде Законды бүдүрериле колбулу сурактарды шүүжип, бар једикпестерди коскорып, оларды јоголторына ууландырылган иштерди өткүрип јадылар.

Көксуу-Оозындагы аймачный Совет бу суракты сессияда көрөлө, јер керегинде Законды бүдүрерине ле јерди јакшы тuzаланарына ууландырган јөп јараткан. Ол јөпти бүдүрери аймакисполкомнын ла јуртсоветтердин исполкомдорынын төс ајарузында. Көксуу-Оозы аймактын бастыра совхозторында землеустройство өткүрилген, 1970 жылдан бери севооборот төзөлгөн. Бийсктеги агрохимлаборатория бастыра кыра салар јерлердин картазын тургузала, кандый минеральный удобрениелер тuzаланары керегинде шүүлтелерди совхозторго айдып берген. Кажы ла совхозто јердин шнуровой книгазы ла јаландардын севооборотторынын историязы бичилген книга бар. Совхозтордо 1969—1972 жылдарда кыра салар јерлердин инвентаризациязы өткөн. Аймакта 1966 жылдан бери 4094 гектар јерде культуртехнический иш өткүрилген. Былтыр орто тооло бир гектардан 16,4 центнерден аш алган, онызы 1966 жылдагызынан беш катапка көп.

Је андый да болзо, облјуртхозуправление, совхозтордын аймактар ортодогы производственный биригүзи, ай-

мачный ла журтсоветтердин исполкомдоры, хозяйстволордын башкараачылары јер керегинде Законнын некелтелерин бүүрерине ајарузын јеткилинче салбай турулар.

Кезик хозяйстволордо кыра салгадый көп јаландар тuzаланбай јат. Өткөн јылдын отchedынан көргөндө, јангыс ла јылга Јабаганнын совхозы ла Маймадагы мал семиртер совхоз, Ондой аймакта Калининнин адыла, Қош-Агаш аймакта КПСС-тин XXI съездинин адыла адалган колхозтор 119 гектар кыра салар јерди таштап ийген.

Кезик хозяйстволор өлөнг чапкадый јерлерди толо тuzаланбай јадылар. Темдектезе, Ондой аймакта өлөнг чабар 16593 гектар јер бар, је өткөн јылда чапканы дезе 8114 гектар, Майма аймакта 30627 гектардан чапканы 16682 гектар. Қан-Оозы аймакта отчет аайынча 27 мунг гектар өлөнг чабар јер бар, 1971 јылда дезе, 11,9 мунг, 1972 јылда — 10,8 мунг, 1973 јылда дезе 6,6 мунг гектар јер чабылган. Өскө дө аймактардагы кезик хозяйстволор өлөнг чапкадый јерлерди тuzаланбай туру. Быјыл кажы ла гектар чапкадый јерди чабала, малга ток азырал беле-теерин јеткилдеер керек.

Јер сугарганы бистин областьтын көп хозяйстволорына јаан тuzазын јетирди. Қош-Агаш аймакта 1235 гектар јер сугарылып јат, кыртыжын антарбай сүрер эп-сүмеле 1837 гектар кыра сүрилген. Былтыр сугарып турган јерлердеги бирјылдык өзүмнин кажы ла гектарынан орто тооло 30 центнер јажыл өлөнг алган. Бу аймактын хозяйстволорында јерди сугарарына ајару күннен күнге тыгып туру, суактарда иштеп турган улус бойларынын учуры аайынча койчыга түндештире бодолот.

Је кезик аймактарда ла хозяйстволордо бу ишке ајару јеткилинче салынбай туру. «Қоксинский» совхозтын башкараачылары оросительный системаны ремонттоор ишти бүүрбей јадылар.

Кезик хозяйстволор ло проект тургузар организациялар јурт јерлерге туралар тударын пландаар, проектин

тургузар ла тураларды тудар тужунда јерди кымакай-лабай, ажырадан берип, кыра салып турган јаландарга да кирип турган учуралдар бар. Темдектезе, Кан-Оозы аймакта Чаргы-Оозы јурттын тös оромындагы туралардын көп сабазынын эскизи једип калган, је бу јуртты тудары јанынан генпланды тургускан улус бу айалганы ајаруга албаган. Эмди ол проект аайынча јуртта јаңы тураларлу оромдор бүткүлинче кыра салар јерлерде тудулып јат. Бу јастыраны оройтыгалакта түзедер керек.

Јерди үреп турган учуралдар эмди де ас эмес. Красногорский райондогы «Предгорный» совхоз, Шебалиндеги ансовхозтын јерлеринде агаш белетейле, 55 гектар мал кабырар јерди агаштын будактарыла бүркеп салган, агашты тракторго колбоп тартарда, 34 гектар јердин кыртыжын үреген. Алтайский райондогы «Пролетарский» совхоз Чаргынын совхозында агаш белетейле, Кромихим ле Сураскан деп өлөн чабар јерлерле узуну 4 километр, тууразы 10 метр јол эткен, 2 гектар јерди совхозтын јөби јогынан агаш салар склад эткен, өлөн чабар 15 гектар јерди кескен агаштын калганыла бүркеп саларда, анда өлөн чабардан болгой, мал да кабырар арга јок.

Ондойдогы колхозтор ло совхозтор ортодогы агашхоз КПСС-тин XXIV съездинин адыла адалган колхозтын өлөн чабар 42 гектар јерин үреген. Эликманардагы агаш-промхоз өлөн чабар 60 гектар јерди үрегени учун совхоз 1800 центнер өлөнди јууп албаган. Мындый учуралдар өскө дө хозяйстволордо бар.

Јер керегинде Законды бускандарды кату каруузына тургузып јадылар. «Алтайский» лесопункт Шебалиндеги ансовхозтын өлөн чабар јерлерин үрегени учун 2200 салковой штраф төлөди. Агаш белетеген јерлерди арутабаганы учун Шебалинский аймфо «Эликманарский» совхозко 15 мун салковой штраф салды. «Кайтанакский» совхозтын директоры нөк. К. М. Кудрявцев јербойындагы Советтердин исполкомдорынын јөби јогынан совхозтын јеринде карьер эткени учун 50 салковой штраф төлөгөн.

Је јер керегинде. Законды бускан улусты ла органи-
зацияларды каруузына тургузар иш једикпестү өдүп јат
десе, јастыра болбос. Көп учуралдарда бурулу улус ла
организациялар каруузына тургузылбай артып калат.

Алдынан улус тuzаланып турган јерлерди шиндеп кө-
рөр керек. Мында база көп сурактар бар. Олордын эн
јаандары мындый: айылдардын јанындагы јерлерди ту-
заланып турганынын культуразы јабыс, огородторго
удобрение чачылбай туру, олар коомой үренле үренделип
јат. Мында сүрее өлөн, баргаа өзөт. Айылдын јанында-
гы јерлерди јакшы тuzалангажын, олар јурт хозяйство-
нын продукталарын көптөдөр арга берер. Онын учун бу
јерлерге минеральный ла органический удобрение, элит-
ный үрен ле гербицид чыгарар керек, ненин учун десе
айылдын јанындагы јердин участокторында тўжүм кол-
хозтын ла совхозтын јаландарындагызынан чик јок ја-
быс. Хозяйстволордын агрономдоры јангыс ла колхозтын
ла совхозтын јерлеринин агротехниказын шинжүлеер
учурлу эмес, алдынан да улуска консультация берип ту-
рар учурлу.

Өрөги айдылган једикпестерди јербойындагы Совет-
тер ле олордын исполкомдоры, јуртхозяйственный орган-
дар ла хозяйстволордын башкараачылары јоголтор
учурлу. Бистин ороондо эл-јоннын тоозы, строительство-
нын кеми өзүп јат. Өткөн јуук өйлөрдө кажы ла кижиге
бир гектардан ажыра кыра јер келижип турган болзо,
эмди десе бир гектардан ас келижет. Онын учун бис нөк.
Л. И. Брежневтин колхозчылардын Үчинчи Бастырасо-
юзный съездинде — «Бис јерди сүреен чеберлеер учурлу,
предприятиелер тударда, јерди кымакайлаар, чын ла ке-
регинче берер. Мынайтпаганча бис болбозыс. Оныла
коштой, тўжүм берер јерлердин кеми астабазын, онын
кеми јаантайын көптөп турзын деп кичеер керек» — деп
айткан сөстөрин ундыбас учурлу.

Јербойындагы Советтер ле олордын исполкомдоры
партийный организацияларла, «Знание» обществоло ко-

жо эл-јонго јер керегинде Законды јартаар лекциялар кычырарын тӱзӱӱр учурлу, библиотекаларда дезе агро-технический литературанын выставказын јазаар керек.

Јербойындагы Советтер јердин сурактарын башкарар јаннын эн бийик органдары болуп јат, јуртхозјайствен-ный органдар (облајмјуртхозуправлениелер) ла олор-дын јер јанынан службазы јер керегинде Закон канайда бӱдӱп турганын јаантайын шинжӱлеп туратан органдар болуп јат. Олор партиянын ла башкарунын бу бӱдӱмчи-зин учына јетире бӱдӱрер учурлу. Олор хозјайстволорло кожо кажы ла гектардын кӱчин тыгыдарына, тӱжӱмин ле тузазын кӱптӱдӱрине ууландырган иштер ӱткӱрер учурлу.

Ишкӱчиле јаткандардын депутаттарынын областной Совединин VI сессиязы 31 июльда јер керегинде Закон бистин областьта канайда бӱдӱп јатканын шӱӱжип кӱрӱлӱ, чокум јӱп јарадып алган. Бу јӱптӱ айдылган иштер-ди бӱдӱрери — јербойындагы Советтердин, олордын ис-полкомдорынын, јаантайын иштеер комиссияларынын, депутаттарынын, јуртхозјайственный органдардын, хо-зјайстволордын башкараачыларынын ла текши эл-јоннын агару кереги.

С. ТЮХТЕНЕВ.

БАЖАЛЫКТАР

Малды кыштадары — төс учурлу жерек	1
Парторганизациялардын ижин там жарандылары учун	5
Лиит коммунисттерге ајаруны тыгыдар	13
Азыралды жарандылар цехтерди ле кухняларды элбеде ту- заланар	18
Келер түжүмнинг төзөлгөзи	22
Массово-политический иштин кемин бийиктедер	26
Ада-Төрөл учун Улу јуунын 30 јылдыгына	32
Кычыраачылардын сурагына жаруу. Темей блааш-тартыштар	37
Юридический консультация. Јер керегинде Законды бүдүрер.	43

БЛОКНОТ АГИТАТОРА

Редакционная коллегия

Подписано к печати 7/X—74 г. Формат 70×108¹/₃₂. Уч.-изд. л. 2,09.
Усл. п. л. 2,1. Заказ 3481. Тираж 972 экз. Цена 4 коп. АН 13379.

Горно-Алтайское отделение Алтайского книжного издательства,
г. Горно-Алтайск, Горно-Алтайская, 36. Горно-Алтайская типогра-
фия, пр. Коммунистический, 27.

4 акча